

KONTAKT I TEORI OG PRAKSIS.

At arbejde med mennesker er at arbejde med kontakt

Jytte Birk Sørensen, DMMC.

Tre minutter pr time! Så lidt kontakt har børn med en pædagog i nogle vuggestuer, viser dansk undersøgelse. Det skader børnenes sprog, mener ph.d.-stipendiat på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Ole Henrik Hansen, som har forestået undersøgelsen (Hansen, PAIDEIA 2012). Såfremt kontakten er så minimal, vil jeg argumentere for, at det ikke blot går ud over børnenes sprog, men får gennemgribende indflydelse på børnenes udvikling og trivsel. Og for at gøre ondt værre, så er det direkte sundhedsskadelig, og er formodentlig en medvirkende forklaring på den voldsomme anvendelse af diagnosticeringer med efterfølgende medicinering af børn og unge.

Mistrivsel handler ofte om mis-kontakt, og trivsel handler om udviklingsstøttende kontakt! En problematik som artiklen vil søge at uddybe og begrunde.

To-personerspsykologien

Den udviklingspsykologiske forskning har gennem de sidste årtier udviklet sig fra en en-personers til en to-personerspsykologi, hvilket konkret betyder, at menneskets primære psykiske udvikling foregår gennem samspil og relationsdannelser. Her har især den seneste hjerneforskning påvist, at barnets tidlige livs- (samspils)erfaringer har vital betydning for nervesystemets organisering. Barnets psykiske struktur opbygges i et tæt samspil mellem nervesystemets medfødte forudsætninger og barnets nære omsorgsmiljø. Forudsætningen for en sund udvikling af nervesystemet er derfor, at barnet gennem opvæksten indgår i et samspil med kærlige omsorgspersoner (Sørensen, J.H., 2006, Hart, 2008, 2009, Perry 2011, Sørensen 2007, 2013). Kontakt og relationsdannelse er et livslangt eksistentielt menneskeligt behov! Relationer betyder, at man kender og genkender hinanden og udvikles gennem de daglige samspil, hvor 3 minutter pr time må siges at være udviklingstruende for børn i alderen 0-3 år. Relationer handler om at udvikle følelser og forventninger til hinanden og ikke mindst at opleve samhørighed og forbundethed mennesker imellem.

Kvaliteten af vore relationer har radikal og vital indflydelse på vores tilknytningsmønster, hjernens udvikling, intersubjektive kompetencer, venskaber, kærligheds- og intimitetsdybde. Den svenske psykolog Tor Wennerberg formulerer således: *"Det mest grundlæggende psykologiske behov, vi har, er at opleve nærhed til andre mennesker og udvikle vores egen, autonome identitet. Vores personlighedsudvikling påvirkes i høj grad af, hvordan vi i vores tidlige nære relationer lærer at udtrykke og manifestere disse eksistentielle behov for nærhed henholdsvis autonomi"* (2015,s.8). Vi bør derfor i langt højere grad forebygge og arbejde intensivt med den menneskekærlige udviklingsstøttende kontakt, som er vejen til sund udvikling og trivsel.

Artiklen skal ligeledes ses som en reaktion på en for individfokuseret og lineær tænkning i forskellige omsorgsmiljøer, hvor udviklingsvanskeligheder primært forklares som biogenetiske. Vi individualiserer udviklingsvanskeligheder og forklarer adfærden med, at det er iboende faktorer i barnet/brugeren/eleven, som er årsagen til dets vanskeligheder. Adfærd bliver defineret ud fra

individuelle faktorer, så som uopdragen, grænsesøgende, asocial adfærd, ubegavet, umodenhed, egoistisk mm. En omsorgstilgang, som utilsigtet (ubevidst) kan fritage og frisætte omsorgspersonerne til at tage ansvar for børn og unges trivsel og mistrivsel. Vi skal tænke, observere og analysere langt mere relationelt, netop fordi vi nu ved, at samspilsrummet er det vigtigste af alle udviklingsrum.

At tænke relationelt

Det dialogiske perspektiv trækker os i retning af det, der sker mellem mennesker, hvilke omgangsformer og svarmønstre, der findes i samspillet, og hvad de skaber sammen, frem for alene at fokusere på det enkelte individ og det, der foregår indeni.

Alle starter livet i sociale og relationelle sammenhænge, hvor samspil og kommunikation er vores grundlæggende livsform. Vi formes og former livslangt hinanden. Udviklingen går ikke, som den gamle psykologi postulerede, fra det individuelle mod det sociale, men fra det sociale til det individuelle. Udviklingen af menneskelige kompetencer skabes og udvikles gennem vi-oplevelser og ikke i isolerede sammenhænge. Mennesker hører sammen med mennesker og kan følgelig ikke ses og forklares isoleret. Professor i udviklingspsykologi Dion Sommer formulerer relationsparadigmet som helt centralt, og han skriver: *"Individet eksisterer i en nær og gensidig sammenhæng med andre. Man må derfor altid se den enkelte i de sammenhænge, hun/han indgår i. Med relationen som omdrejningspunkt flyttes fokus derfor fra det enkelte barn til de sociale processer, det er involveret i. "Det kompetente barn" er i virkeligheden en misvisende, individfokuseret betegnelse. Intet menneske kan være kompetent til noget som helst, hvis ikke det har været og er i kompetente relationer. En kompetence er altså kun i` personen som et socialt skabt produkt – et resultat af en årelang kvalificeringsproces med andre mennesker.* (2010, s. 232-233).

Det er i relationer, vi udvikler socioemotionelle kompetencer, så som kontaktmåder, vitalitet, tillid, selvværd, socialitet, empati, sprog, selvstændighed, mestring og ikke mindst kærlighed til os selv, til andre og til livet.

Makroregulering og mikroregulering

Det er tankevækkende, at vi som et videnssamfund ikke inddrager kontaktens særlige betydning for menneskers udvikling, læring og trivsel. At vi ikke diskuterer kontakt og kontaktmåder, men primært skal udarbejde læreplaner og udfylde skemaer i omsorgen for andre. Psykologen Susan Hart (2011, red.) taler om makroregulering og mikroregulering.

Makroregulering henviser til, hvilke formelle krav vi stiller til eksempelvis dagpasningstilbuddene. Hvilken uddannelse, hvilke fag og hvordan organiseres pædagoguddannelsen? Hvordan indrettes institutionerne, normeringer, lukkedage osv.? Mikroregulering handler om det, vi gør sammen og ikke mindst, måder vi gør noget sammen på. Vi har som samfund været mere optaget af form, læreplaner og målinger, altså makroreguleringer, fremfor kvalitet, indhold og kontaktmåder, altså mikroreguleringer.

Denne artikel fokuserer på mikroreguleringer.

Den norske psykolog Per Lorentzen formulerer det således: ”Videnskab og forskning i hjerneskader og forskellige syndromer har utvivlsomt givet os en række vigtige svar og forklaringer på mange komplicerede fænomener og spørgsmål, som er til uvurderlig nytte i arbejdet med udviklingshæmmede. Men det er et paradoks, at i en tidsalder hvor forskerne har lykkedes med at kortlægge hele vort genetiske materiale, ved vi endnu forbavsende lidt om, hvordan vi mennesker faktisk forholder os til hinanden, og hvorledes det er muligt for os at samhandle og kommunikere ud fra en ufuldstændig forståelse af hverandres tanker, opfattelser og oplevelsesverdener. Hvordan er i det hele taget det vanlige, umiddelbare, spontane samspil mellem os muligt? Hvordan kommunikerer vi, til trods for at en virkelig tovejskommunikation slet ikke er mulig? Hvordan er det muligt, at vi kan få os til at forstå hinanden? Hvad er det som gør, at vi kommer til at føle os hjemme med hverandre?”(2006, s. 60).

Omdrejningspunktet her er kontakt og kontaktens betydning for menneskers udvikling, trivsel og livskvalitet. Mennesker er kontaktafhængige, og behovet for kontakt og mere præcist en udviklingsstøttende kontakt er fundamentet for sund psykologisk udvikling.

Hvordan defineres kontakt?

Politikens Store Fremmed Ordbog (2003, s.433) definerer kontakt, som:

Det at være i en tilstand eller en situation, hvor man er i stand til at udveksle information, holdninger eller følelser eller lignende med andre. Synonymer er berøring og forbindelse.
Etymologi: latin *contactus*, afledt af verbet *contingo* (*con* + *tango*) berører. Kontakt handler kort sagt om menneskelige forbindelser. I Psykologisk Pædagogisk Ordbog (2006, s. 249) defineres kontakt som følgende:

”Samspil, samvær; grundlæggende behov for kontakt med andre; undersøgelser har vist, at hvis spædbørn ikke får kontakt med deres voksne, bliver de stille og passive, græder

klynkende og ligger og foretager sig de samme bevægelser igen og igen; de får sproglige vanskeligheder og er urolige og rastløse, når de bliver større; behovet for kontakt skal imødekommes og udvikles gennem tilknytning”.

Kontakt defineres her som et grundlæggende behov hos børn, men den seneste neuropsykologiske forskning har markant dokumenteret, at kontakt er et grundlæggende alment menneskeligt behov, og vi mentalt er dialogisk konstruerede. Det vil sige, at mennesker altid forholder sig til noget eller nogen, at vores bevidsthed altid er aktiv og i et selv-andre forhold til verden. Vi bliver et selv ved at spejle os i et du. Måden, vi forholder os til andre mennesker på, er kvalitativt anderledes end måden, vi forholder os til livløse ting. Vi *ser* mening, betydning, glimt af andres indre liv, reaktioner, intentioner, følelser, passioner, udtryk, ønsker og mentaliserer hinanden.

Kommunikation er menneskets basale livsform, hvor vi gennem interaktioner og dannelsen af følelsesmæssige relationer bliver indlemmet som aktive sociale deltagere i den sociokulturelle kontekst, vi fødes ind i. Vi er som udgangspunkt inkluderet i det menneskelige fællesskab.

Mennesker er forbundne og dybt afhængige af hinanden, et faktum som har livslang gyldighed. Derfor bliver kontakt og samspilsmåder væsentlige parametre, når udvikling, trivsel og livskvalitet skal undersøges og fremmes. Men hvad betyder ordene? Mange nyere psykologiske fagudtryk har

et ”inter” foran sig, hvilket understreger betydningen af det relationelle og to-personerspsykologien, da inter betyder mellem.

Ifølge Hart (2009) defineres interaktion, som den observerbare adfærd mellem mennesker, altså det vi konkret siger og gør interaktionelt sammen. Interaktioner udvikler sig til relationer, som gennem hyppige interaktioner vil udvikle sig til et unikt relationsmønster, som gradvis vil reflektere både omsorgspersonens og barnets forventninger til hinanden.

En udviklingsstøttende kontakt er domineret af ligeværdighed, gensidighed og kærlig bekræftelse. En kontaktmåde, som forskningen har påvist kan hele og lindre følgevirkninger af omsorgssvigt, traumer og kriser (Hart (red.)Perry 2011). Men som samtidig repræsenterer særlige karakteristika i det velfungerende forældre-spædbarn samspil. Spædbarnet behandles som en fuldgyldig ligeværdig samspilspartner, hvor der udveksles forskellige mimiske udtryk, varme smil og kærlige blikke, som udvikler sig til mødeøjeblikke, hvor de lærer hinanden inderligt at kende. Det er måden, hvorpå vi udvikler nære følelsesmæssige relationer og øger den psykologiske ilt.

Samhørighed og gensidighed

Samhørighed og gensidighed er nøglebegreber indenfor relationsparadigmet og er vokset frem gennem forskningen i det sociale menneske. Fra livets start formes vi af de samspil, vi indgår i, og det udviklingsstøttende samspil er domineret af samhørighed og gensidighed. Det er præget af tovejs samspil i den forstand, at de to deltagere aktivt påvirker hinanden og udvikler et særligt dialogisk rum. Det, der sker i udvekslingen, er andet og mere end det, der kan forankres i hver af deltagerne, idet der opstår noget i kraft af selve samspillet. Det betyder, at barnets udtryk og signaler udløser reaktioner hos omsorgspersonerne, ligesom omsorgspersonernes reaktioner påvirker barnet. Ethvert samspil mellem barn og forældre vil på den måde skabe forskellige mønstre af gensidige påvirkninger og former for samhørighed, de såkaldte transaktionelle processer.

Gensidighed kan iagttages og måles i forældre - spædbarn samspillet via flere parametre:

- Forekomsten og kvaliteten af fælles fokus
- Omfanget og variationerne i positive følelser
- Omfanget og former for øjenkontakt
- Respondering på hinandens udspil
- Omfang af spejling og imitationer
- Samarbejds måder: Hvad skal der gøres, og hvordan det gøres?

Gensidighed er vigtig for både forældre og børn, da det udvikler det udviklingsstøttende samspil, og begge parter oplever sig bekræftet og beriget af hinanden. Relationerne cementeres og udvikler dybe og kærlige følelsesmæssige bånd. Videooptagelser af samspillet gør det muligt at få detaljerede informationer om familiens interpersonelle trivsel, hvilket i øvrigt gør sig gældende i alle omsorgsmiljøer. Undersøgelser viser, at børn, der frem til førskolealderen har oplevet sunde gensidige samspil, anses for at være en god indikator på, at barnet ikke udvikler adfærdsvanskeligheder (Kvello 2010).

Stern (2004) definerer et mødeøjeblik, som en intersubjektiv deling, der ændrer det intersubjektive felt mellem os. Den affektivt ladede deling udvider det intersubjektive rum, således at deres gensidigt fornemmede relation pludselig er anderledes, end før mødeøjeblikket. Denne forandring i det intersubjektive i kraft af mødeøjeblikket kræver ikke verbalisering eller fortælling for at være effektiv og varig. Et smil er nok! Sagt med andre ord, den udviklingsstøttende kontakt er domineret af mødeøjeblikke, hvor vi kontinuerlig fordyber os i hinandens perspektiv, knytter bånd og udvikler kærlige relationer. Ethvert mødeøjeblik udvikler og udvider det personlige kendskab og sætter sig som følelsesmæssige bekræftende spor og oplevelsen af forbundethed og kendt-hed.

Mennesker har oftest to funktioner i interaktion med hinanden. Vi kan være barn, elev, bruger, patient, hvor vi tildeles en specifik position med tilhørende makroreguleringer. Men vi er også et unikt menneske, og er som alle mennesker noget ganske særligt. Lorentzen (2006) skriver om videnskab og relationsskab, som skal betragtes som to divergerende perspektiver på menneskelig interaktion og omsorg. Vi skal have viden om børns udvikling, elevernes læringsprocesser, viden om brugernes forskellige handicaps, patienternes sygdomme; det kræver opdateret faglig videnskab. Men vi skal også mestre relationsskabet, så vi sikrer den enkelte respekt og anerkendelse i omsorgen.

At analysere relationelt

Jeg er gennem mit arbejde blevet bekræftet i, at mange magtanvendelser, den omfattende diagnosticering af børn og unge, selv- og andre skadende adfærd, alvorlig mistriivsel hos børn, unge og voksne kan nedbringes betragteligt, hvis vi i højere grad begynder at nærstudere relationerne mellem de betydningsfulde voksne og børn og unge.

Vi skal mikroanalysere *relationsskabet*.

Vi ved nu, at udviklingsstøttende samspil generelt styrker og fremmer sikker tilknytning, sund trivsel og livskvalitet hos mennesker i alle aldre, og vi skal blive klogere på at observere og analysere vore relationer. Udviklingsstøttende relationer kan betragtes som psykologiske vitaminpiller og kan både forebygge og behandle menneskelige lidelser og mistriivsel. Vi har nu fantastiske muligheder for at nærstudere barnets mikromiljø både ude og hjemme med henblik på at få grundig viden om barnets trivsel eller mistriivsel. Psykologen Susan Hart formulerer det således: *"Når vi taler om udredninger og vurderinger af børn, må barnet altid forstås i relation til sine nærmeste omsorgspersoner, både i forhold til barnets intersubjektive og relationelle kompetencer og i forhold til relationen til omsorgspersonerne."* (Schwartz & Hart 2013, s. 55).

Udviklingsstøttende kontakt

Det er tankevækkende og vel også bekymrende, at begrebet kontakt ikke har været mere dybdegående undersøgt og defineret; jvf ovenstående leksikalske definition. Kontakt og interaktion er den mindste ingrediens i en relation; det vil sige ingen kontakt = ingen relation. En problematik der også ses på makroplan, hvor forskningsprojektet "Barnet i centrum" udarbejdet af Stig Brostrøm, Ole Henrik Hansen, Anders Skriver Jensen og Lone Svindt skriver: *"Det nævnes flere steder i de juridiske dokumenter, at relationen mellem voksen og barn er vigtig. Det er dog kendetegnende for passagerne om relationer, at de er særdeles kortfattede og uden nærmere redegørelse for, hvad der menes hermed. Der er ingen passager om samspillet betydning for relationen mellem voksne og børn i de officielle dokumenter på daginstitutionsområdet."*

Samspilsdimensionen udfoldes ej heller i det juridiske grundlag, og kompleksiteten i det levede pædagogiske samspil nævnes ikke” (2016, s.65).

Vi har primært fokuseret på makroreguleringer, og mangler mere viden om mikroreguleringer, nærmere bestemt for begreber som kontakt, samspil og relationer. Men der er inspirerende kilder at fordybe sig i, og især spædbarnsforskeren Daniel N. Stern har livslangt forsket i mikroreguleringsprocesser og kontaktens betydning.

I begyndelsen af 1970'erne videofilmede han et utal af nyfødte spædbørn i samspil med deres mødre, hvor han blandt andet kunne dokumentere, at nyfødte børn og hermed menneskers grundlæggende natur er radikal social. Han kunne dokumentere, at nyfødte babyer kunne kommunikere, gerne ville det og har intentioner. De er stærkt motiveret for kontakt. Desuden viste det sig, at velfungerende mødre kommunikerede med deres spædbørn på en særlig udviklingsstøttende måde; de relaterede sig og talte til spædbarnet, som om det var en ligeværdig medspiller i kontakten. Han introducerer begrebet udviklingsstøttende dialog, som defineres på følgende måde: ” *Moderen er rodfæstet i en naturens proces sammen med sit lille barn, og deres samspil udfolder sig med en nuancerighed og kompleksitet, som både hun og barnet er blevet forberedt til gennem en tusindårig udvikling. Da de ”intuitivt ved”, hvordan kontakt fungerer og føles”* (1979, s.10)[1]. Stern kalder det også for spædbarnsdikteret adfærd[2], som ses i samspillet med spædbørn. Det er kendetegnende ved, at vi taler på en særlig måde, viser mimik på en særlig måde, viser øjne på en særlig måde. Adfærdsformen viser sig som en artsspecifik præprogrammeret adfærdsmåde, der sikrer artens overlevelse forstået på den måde, at det er fundamentalt for spædbarnets psykiske udvikling, at dets evne for socialt samspil bliver aktiveret og stimuleret. Ifølge Stern har naturen villet imødegå spædbarnets behov for kontakt ved at udruste voksne og større børn med kontaktpotentialer, der korresponderer optimalt med spædbarnets særlige behov og evner for samspil (Sørensen, 1999, 2002, 2013).

Det udviklingsstøttende tidlige samspil, alias spædbarnsdikteret adfærd, er i sin matrix inkluderende, idet forældrene samspiller med spædbarnet på en genuin gensidig menneskelig måde. Vi imiterer spædbarnets lyde og mimik, vi viser kærlige ansigter og taler med kærlige toner, vi fortæller spædbarnet, hvad vi gør, hvad der skal ske, og vi mentaliserer kontinuerlig spædbarnets udspil og adfærd som værende meningsfuld og menneskelig. Vi viser forståelse og empatisk identifikation med dets oplevelse. Vi tilfører oplevelsen meningsfuldhed, og spædbarnet føler sig følt og anerkendt for dets væren og gøren, hvilket udvikler glæden ved væren og væren sammen med. Vi organiserer praktisk omsorg på en måde, som rummer både elementer af opgave og leg. Vi vitaliserer pligter og omsorgsopgaver ved at indhulle det i legens autentiske form. Eksempelvis skriver Stern om ”Borte-tit-tit” legen, som findes i alle kulturer, og som oftest leges i forbindelse med personlig hygiejne.

Menneskekærlig spædbarnsorienteret samspil som medicin

Indenfor de seneste år har hjerneforskningen tilført os flere informationer om kontaktens betydning, og nu anbefales kærlige relationer som den mest effektive og virksomme behandling af mennesker, der er traumatiserede, omsorgssvigtede, udsatte og mistrives.

Den internationalt anerkendte børnepsykiater og forsker i omsorgssvigt Bruce Perry argumenterer for, at den mest effektive terapi er kærlighed mellem mennesker, og han anbefaler både i det forebyggende og behandlende arbejde, at vi begynder at bruge den kærlige kontakt som en helende

og lindrende kraft i menneskers liv. Perry fremlægger nyskabende metoder til at lindre traumatiske menneskers smerte og hjælpe dem til at få et velfungerende liv. Hans ultimative "medicin" er kærlighed. Han begrundet det med følgende: *"Traumatiserede børn har typisk overaktive stressrespons, og som vi har set, kan det gøre dem aggressive, impulsive og krævende. Disse børn er vanskelige, de bliver let ophidsede og er svære at berolige, de overreagerer måske på selv den mindste nye ting eller forandring, og de er ofte ikke i stand til at tænke sig om, før de handler. Før de kan opnå nogen som helst form for varig forandring i denne adfærd, må de føle sig trygge og elskede. Desværre har mange af de eksisterende behandlingstilbud og andre tiltag rettet mod disse børn fået vendt tingene på hovedet: De bygger på straf og håber at lokke børnene til at opføre sig godt ved kun at genetablere kærlighed og tryghed, hvis børnene begynder at opføre sig "bedre". Selv om den slags fremgangsmåder måske midlertidigt kan true børn til at gøre, hvad de voksne ønsker, kan de ikke skabe den langsigtede, indre motivation, som på længere sigt vil hjælpe dem med at opnå bedre selvbeherskelse og blive mere kærlige over for andre"* (2011,s.271).

Perry opfordrer til, at vi erkender, at straf, afsavn og tvang kun udsætter mennesker for fornyet traumatisering og forværrer deres udviklingsbetingelser. Fonagy-gruppen, som forsker i hjerne og tilknytning bekræfter antagelsen om kærlighedens betydning for både den sunde udvikling og som en terapeutisk grundindstilling. De formulerer det således (Allen, Fonagy, Bateman, 2010, s.115): *"Pædagogik kræver kort sagt en menneskekærlig spædbarnsorienteret omsorgsperson"*, - egenskaber, som udvikler en kærlig tilknytningsrelation og en sund hjerne.

Vi har som samfund tilsyneladende accepteret en alarmerende stigning i diagnosticering og medicinering af børn og unge. Især ADHD, angst og atypisk autisme er steget i et stærkt bekymrende omfang, og vi bør som samfund reagere langt mere proaktivt[3]. Fremfor at sygeliggøre manglen på udviklingsstøttende kontakt, og individualisere og biologisere psykiske lidelser og adfærdsproblemer, bør vi i langt større udstrækning observere og analysere barnets/den unges kontaktflader og nære relationer. Vi ved, at børn og unge, der lever i samspilsmiljøer præget af afvisning, skældud og devaluering, ofte udviser de samme adfærdssymptomer, som er kendetegnende for eksempelvis ADHD (Jørgensen 2014). Vi kan nu dokumentere, at mennesker som udsættes for vedvarende stress, i form af ingen eller negativ kontakt, udvikler et nervesystem, som er i alarmberedskab, og som netop genererer uro, uopmærksomhed og manglende hvilen i sig selv. Vi ved, at netop mangel på kontakt eller negativ kontakt i form af skældud i sig selv er voldsom stressfremkaldende, fordi samspilsummet og hermed kvaliteten af den kontakt mennesker tilbydes, skal betragtes som den psykologiske ilt, mennesker kan udvikle og udfolde sig i.

Derfor bliver den udviklingsstøttende kontakt særlig betydningsfuld, og børne- og ungdomspsykiater Søren Hertz formulerer det således: *"Når vi ved, at hjernen udvikler sig i kraft af det sociale samspil, så bliver det afgørende at få de psykologiske temaer i spil på måder, der fremmer lysten til socialt samspil. At spejle sig i andres bekymring, tvivl og afvisning - fremmer ikke lysten til at deltage i udviklende sociale samspil, tværtimod."*(Brinkmann red. 2010, Hertz s. 79).

Vi skal som omsorgspersoner kontinuerligt reflektere over, hvordan vi møder børn og unge, som er afhængige af vores hjælp. Er det håbefuldt, lystpræget og glædesfyldt? Er det med kritik, skældud og irettesættelser? Eller er det ignorering, stone-face og ligegyldighed. Gensvar som former selvudviklingen, hvilket illustreres i følgende case:

Ole slår sin lillebror

Ole er 4 år og har for 3 måneder siden fået en lillebror. Drengene har hver deres far, og mor bor alene med dem. Ole ser ikke sin far grundet misbrug. Familien henvises til familiebehandling, fordi Ole har slået lillebror voldsomt med en legetøjs politistav. Mor søger læge, som efterfølgende indberetter til kommunen; og mor får tilbudt dagbehandling. Behandlingen består af samtaler og et Marte Meo forløb med henblik på at se, hvordan mor er sammen med sine to drenge, og med særlig fokus på Ole. Mor fortæller, at Oles far har ADHD, og hun er overbevist om, at Ole også har det. Børnehaven er som mor bekymret for Oles voldsomme adfærd.

På filmen ses en alvorlig dreng, der i meget begrænset omfang søger øjenkontakt. Han søger generel ikke kontakt, men reagerer, når mor henvender sig til ham. De skal spise, og Ole sidder stille og venter på mad. Han klapper forsigtigt på tallerknen, og mor fortæller med hårde og bestemte toner, at han skal stoppe og sidde pænt. Ole gør, som mor siger. Lidt senere rækker han ud efter smørret, og mor siger meget udskældende, at han skal vente til, hun har sagt værsgo. Ole gør, som mor siger. Da de begynder at spise, bakser Ole lidt med gaflen, han beder ikke om hjælp. Mor kigger på ham og siger bebrejdede, at han er en stor klovn. 30 sekunders tavshed, hvor der spises. Ole spiser koncentreret, kigger ultrakort op på mor og siger tøvende: "Uhm det smager godt", mor kigger nysgerrigt på Ole (kort øjenkontakt) siger venligt: "Du er så sød" og Ole reagerer med at smile, kigge ned i tallerknen og gentager i lyse forsigtige toner: "Du er også sød", hvorefter de kigger kort på hinanden og smiler. Umiddelbart efter spilder Ole noget vand, hvor mor reagerer med at skælde voldsomt ud. Ole rejser sig sammenbidt og kaster både tallerken og bestik på gulvet. Han smider sig ned, banker hovedet i gulvet og græder voldsomt. Mor tager hårdt fat i ham og slæber ham ind på værelset. Han får med meget vrede toner at vide, at han skal blive der, til han kan opføre sig ordentligt.

Ole udviklingsbetingelser er præget af afvisning og ufølsomhed, hvilket ikke udvikler hans medfødte behov for sund kontakt og sociale samspil. Han spejler sig i oplevelsen af ikke at føle sig værdsat og elsket gennem mors udskældende sprog, toner og kritiske ansigtsmimik. Han udsættes for bastante nej-cirkler, og får ikke udviklingsstøttende anvisninger på, hvad han kan gøre. Han viser, han gerne vil samarbejde og leve op til mors krav, men de voldsomme doser af kritik overbebyrder hans nervesystem og opløser hans selvværd i et kollaps. Hans voldsomme adfærd er i virkeligheden et råb om hjælp; men afvises og misafstemmes af mor. Her er et eksempel på frygt uden udveje, som kan føre til desorganiseret tilknytning og psykiatriske lidelser (Wennerberg 2011).

På filmen ses det, at Ole i begrænset omfang søger øjenkontakt. Mangelfuld eller ingen øjenkontakt indikerer altid et spinkelt selvværd og stor skamfølelse. Man kan sige, hans kontaktmønster, tilknytning og hjerne er formet af mangel på tillid og tryghed; han beskytter sig ubevidst mod at kigge op på en kritiserende mor. Vi ved, at hjernen tilføres et lille strejf af dopamin (glædeshormon), når vi tilbydes smil og kærlige toner. Ligesom vi ved, at skældud og kritik udløser kortisol, som er et stresshormon (Hart, 2008). Den "kortisolsmerte", som rammer Ole, når han ser det vrede ansigt og hører hendes kritiserende toner, bliver mindre, når han undgår øjenkontakt. De mistrives begge, og mor har behov for hjælp til et bedre samspil. I Marte Meo metoden er det samspillet, som er "klienten", hvor det primære formål er at optimere barnets udviklingsbetingelser og tryk tilknytning. På filmen ses det, at mor kan positivt bekræfte Ole ved at sige: "Du er så sød" og effekten på Ole er øjenkontakt, smil og et "du er også sød"; det kaldes et mestringsklip. Mor ser sig selv som rollemodel for et udviklingsstøttende samspilsprincip ledsaget af begrundelser for, hvorfor det vil styrke Ole og samspillet. Udvalgte og velvalgte videosekvenser styrker mors

mentaliseringskompetence i forhold til Ole; hun skal lære at fornemme og forstå ham indefra. Her er videoklip et fantastisk medie!

Mor skal øve sig på at positiv bekræfte i en uges tid, hvorefter der optages en ny videosekvens. Den vil vise, om mor forstår og anvender sit arbejds punkt: positiv bekræfte og hvilken konkret effekt, det har på Ole. Forløbet afsluttes, når mor har internaliseret principperne for en udviklingsstøttende kontakt[4], som vil konkretisere sig i, at Ole søger mere øjenkontakt, bliver mere tryk og tillidsfuld, viser mere vitalitet og ønsker flere mødeøjeblikke. Mødeøjeblikke som er kendetegnet af ligeværdighed, gensidighed og kærlig bekræftelse.

Om at observere, analysere og evaluere relationelt

Perry anbefaler, at vi inddrager barnets relationelle miljø og undersøger omfanget af kærlige relationer for at få solide og valide data om barnets udviklingsbetingelser. Her er videooptagelser af samspil et suverænt observations- og analyseredskab med henblik på at få mere objektive informationer om det relationelle miljø. Hvad kan vi se og høre, der foregår i samspillet? Al perception er farvet af øjnene, der ser og ørerne, der hører og hjernerne, der mentaliserer; så det, vi ser og hører i almindelig naturalistisk observation af samspil, vil være forskelligt. Ifølge Lorentzen (2006) ser ingen nøjagtig det samme, og derfor er der multiplicitet i al perception. Denne multiplicitet kan reduceres gennem brug af videooptagelser, da vi kan spole frem og tilbage, stille på pause. Vi kan fastholde samspillet i alle dets detaljer, så vi ikke alene forlader os på den subjektive forudindtagede menneskelige perception og hukommelse.

Vi ved nu, at samspilsrummet er arnestedet for udvikling af sunde følelsesmæssige relationer, som nu dokumenterbart og livslangt er grundlaget for sund udvikling, god trivsel og for kompetenceudviklingen generelt. Derfor må vi kvalificere vore observationer af og viden om kvalitativ sund kontakt og samspil. Det er relativt enkelt, da vi ved hjælp af videooptagelser af samspil gives oplagte muligheder for netop at observere, analysere og vurdere på en specifik relations udviklingsstøttende indhold. Denne enkle samspilsenhed: initiativ, respons og reaktion giver mikro-informationer om det specifikke samspil mellem de involverede og kvaliteten af den psykologiske ilt. I disse responser ligger uvurderlige oplysninger om relationen til det specifikke barn, selvværd og tilknytningskvalitet, menneske- og udviklingssyn, omsorgs- og reguleringspraksis, også kaldet for mikroreguleringsprocesser. (Sørensen 2013).

Vi kan ved hjælp af videooptagelser af samspil undersøge og observere kontakt og samspilsmåder, så vi bliver klogere på det særligt menneskelige, og på hvilken måde vi bedst udviklingsstøtter den enkelte. Vi kan observere mødeøjeblikke og andre kontaktmåder. Ligesom videooptagelser af egen praksis kan kvalificere og fremme refleksioner om egne relationskompetencer og definitioner af børn og unge. Vi kan med videokameraet få et langt mere nuanceret og objektivt svar på det altid aktuelle spørgsmål i omsorgsprocesser: Gør jeg det, jeg tror, jeg gør? Og er det, jeg gør, udviklingsstøttende for børn og unge?

Opsummerende er artiklens ærinde at overbevise læseren om følgende:

Hvis vi for alvor begynder at se menneskers mistrivsel som et udtryk for deres internaliserede erfaringer; og vi fjerner os fra en-personerspsykologiens definitioner af mennesker, som værende, egoistiske, umulige, adfærdsvanskelige, konfliktsøgende, umodne osv., så er jeg sikker på, at vi kan bryde mønstre, både på mikro - og makroniveau. Vi kan udvikle og styrke sund udvikling og

livskvalitet, samtidig med vi kan nedbringe omkostningstunge tiltag betragteligt. Hvis vi ser menneskets vanskeligheder som et udtryk for kompetencer, det endnu ikke har udviklet og mestrer; og i et anerkendende perspektiv forstår menneskers adfærd relationelt, så bliver det muligt at forandre et DU er til et VI kan. Mennesker bestræber sig på at gøre det rigtige, hvis de kan!

Forfatter: Jytte Birk Sørensen www.dmmc.dk

Anvendt litteratur:

Allen, J.G.; Batemann & Fonagy, P. (2010). *Mentalisering i klinisk praksis*. Hans Reitzels Forlag.

Bech, E.M. (red.) (2014). *Professionel kærlighed – Er der plads til følelser i professionelle relationer?* Dafolo.

Brostrøm, S., Hansen, O.H., Jensen, A.S., Svindt, L. (2016). *Barnet i centrum. Pædagogik og relationer i vuggestue og dagpleje*. Akademisk Forlag.

Hart, S. & Schwartz, R. (2008). *Fra interaktion til relation*. Hans Reitzels Forlag.

Hart, S. (2009). *Den følsomme hjerne*. Hans Reitzels Forlag.

Hart, S. (red.) (2011). *Neuroaffektiv psykoterapi med børn*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, C.R. (2014). *ADHD Bidrag til en kritisk psykologisk forståelse*. Hans Reitzels Forlag.

Kvællø, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituationer*. Gyldendal Akademisk.

Lorentzen, P. (2006). *Slik som man ser noen*. Universitetsforlaget.

Løvlie Schibbye, A. (2005). *Relationer Et dialektisk perspektiv*. Akademisk Forlag.

Perry, B. & Szalavitz, M. (2011). *Drengen der voksede op som hund*. Hans Reitzels Forlag.

Sommer, D. (2010). *Børn i senmoderniteten. Barndomspsykologiske perspektiver*. Hans Reitzels Forlag.

Stern, D. (1979). *De første seks måneder*. Hans Reitzels Forlag.

Stern, D. (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden*. Hans Reitzels Forlag.

Stern, D. (2004). *Det nuværende øjeblik*. Hans Reitzels Forlag.

Schwartz, R. & Hart, S. (2013 Red.) *Barnet og dets relationelle miljø. Om tilknytningsbaseret undersøgelsesmetodik*. Hans Reitzels Forlag.

Sørensen, J.B. (1999). *Ser man det*. Dafolo

Sørensen, J.B. (2002). *Marte Meo metodens teori og praksis*. Systime Academic.

Sørensen, J.B. (2007). *Støt mestring – bryd mønstre*. Dafolo Forlag.

Sørensen, J.B. (red.) (2010). *Mønsterbrud i Opbrud*. Dafolo Forlag.

Sørensen, J.B. (2013). *Dig, mig og OS*. Dafolo.

Sørensen, J.H.(red.)(2006). *Affektregulering i udvikling og psykoterapi*. Hans Reitzels Forlag.

Wennerberg, T. (2012). *Vi er vores relationer – om tilknytning, traumer og dissociation*. Dansk Psykologisk Forlag.

Wennerberg, T. (2015). *Selv & sammen. Om tilknytning og identitet i relationer*. Dansk Psykologisk Forlag.

Tidsskrifter:

Hansen, O.H. (2012). *Professionens selvforståelse: Fra fri leg til organiseret læring*. PAIDEIA Tidsskrift for professionel pædagogiske praksis, Dafolo 03, maj 2012.

[1] Her er det vigtigt at pointere, det handler om velfungerende mødre. Det vil sige, mødre som selv har haft mange tidlige erfaringer med udviklingsstøttende samspil. Derfor bør vi også inddrage begrebet psykosocial/socioemotional arv fremfor ”kun” negativ social arv.

[2] Marte Meo metoden har med afsæt i Sterns spædbarnsdikteret adfærd operationaliseret principperne om naturligt udviklingsstøttende kontakt se eks. casen om Ole.

[3] Ifølge Sundhedsstyrelsen (2016) en stigning på 63% fra 2009 til 2015!

[4] Else Marie Bech red. (2014) *Professionel kærlighed*. S. 31-45.